

Михаило Милићевић
Филозофски факултет, Београд
Универзитет у Београду, Србија
mihailofaks@gmail.com

Приказ
Review
DOI: 10.5281/zenodo.4926159
примљено / received: 02.12.2020.
прихваћено / accepted: 10.12.2022.

Александар М. Милошевић, *Српска прича – сећања из рата и револуције 1941–1945*, приредио Немања Девић, Београд, Службени гласник, 2019.

Мемоари мајора Александра М. Милошевића, под називом *Српска Прича – сећања из рата и револуције 1941–1945*, а које је приредио историчар др Немања Девић, сарадник Института за савремену историју у Београду, представљају један нов и другачији поглед на историју равногорског покрета током, а и након Другог светског рата, кроз причу једног од актера тих догађаја. На почетку се налази реч приређивача, а затим следи биографија мајора Милошевића, која је подељена у два дела, при чему први део садржи неколико мањих целина. После другог дела налазе се прилози и регистар. Структура књиге је конципирана према хронологији и тематици.

Први део обухвата временски период од 1910. до 1945. године. Приређивач овај део дели на три мање целине. Прва целина почиње породичном историјом и Александровим рођењем, на Видовдан 1910. године, у Саранову у лепеничком крају. Аутор даје слику једне сеоске породице из шумадијског краја. Затим говори о свом детињству и школовању, о томе како гимназију завршава у време увођења диктатуре 1929. године и о уписивању Ниже школе Војне академије Краљевине Југославије, у 57. класи. Прича о животу на почетку службе, коју је започео у Нишком гарнизону, и о томе како је, након неколико положених курсева, 1937.

године постао полазник 39. класе Више школе Војне академије. О тим данима пише са дивљењем. Живописно описује 25-годишњицу Церске битке. Пред рат, 1939. године, бива распоређен у Призрен, у састав Косовске дивизије, и недуго потом бива унапређен у чин артиљеријског капетана. Описује предратну психозу, говори о томе да је јасно видео Хитлерове праве намере. Критички говори о догађајима од 27. марта. Описује Априлски рат, слом југословенске војске и опште расуло. Избегавши заробљавање, упутио се у родно Сараново са једним пратиоцем, и то у албанској одећи. Код куће није био безбедан. Чувши за покрет пуковника Михаиловића, заједно са неколицином официра из лепеничког краја, ступа у контакт са њим. Убрзо је започета организација равногорског покрета у Лепеници. У исто време се појављује и партизански покрет. Након склапања споразума између равногораца и комуниста, требало је да отпочне заједничка борба против окупатора и његових сарадника. Савез није дуго трајао и отпочео је грађански рат. Капетан Милошевић је заједно са својим саборцима пао у партизанско заробљеништво. Неколико пута га је испитивао лично Слободан Пенезић Крцун. У време слома Ужичке републике успео је да са својим саборцима побегне и врати се у Лепеницу. Након што су накратко утихнуле братоубилачке борбе, капетан Милошевић је са својом групом наставио да развија **равногорски** покрет у лепеничком крају. Трупе су реорганизоване, створена је нека врста народне војске. Духовни живот се одвијао неометано, саграђен је већи број цркава брвнара. Лепенички равногорци су издавали и свој билтен *Свитање*, који је излазио два пута месечно. Долазило је и до спорадичних окршаја са припадницима Љотићевих и Недићевих снага. Александар Милошевић је за своје успехе унапређен у чин мајора и приликом реорганизације постао је командант Другог шумадијског корпуса. Милошевићеви људи су учествовали и у спасавању савезничких авијатичара у лето 1944. године. Крајем лета исте године, предстојала је одсудна битка за Србију. Партизани су на западним странама гомилали своје

јединице, док су са истока надирали Совјети. Након битке на Јеловој гори, 8. септембра, и краљевог говора од 12. септембра 1944. године, равногорци су доживели слом свог покрета у Србији.

Друга целина првог дела названа је *У вртлогу укрштених интереса моћи* и говори непосредно о догађајима након 12. септембра 1944. године, о сусрету са генералом Михаиловићем и новом преформирању снага. Тада је требало да се он и његови људи врате у крагујевачки крај. Делатност равногораца отежавали су како комунисти у земљи тако и пропаганда преко Радио Лондона. Октобра 1944. године, сви виши равногорски команданти окупили су се у Ивањици. Настављено је деловање по Дражиним инструкцијама. Ипак, не могавши да се одрже у Србији, равногорци су се новембра 1944. године запутили у Босну.

Трећа целина првог дела названа је *У Босни – на идејном беспућу до голготе*. У овом делу аутор описује ситуацију по ступању на босанско тле. Прво веће место у коме су се нашли јесте Горажде и управо се ту верио са Вером Арсеновић. У сваком месту задржавали су се по неколико дана, а за собом су остављали гробља својих палих сабораца. Осим у борбама, многи су страдали и од болести. Милошевић овде даје јасно и детаљно све потресне сцене. Нарочито потресна била је сцена оца и сина на самрти. Локално становништво их је добро дочекивало, па чак и хоће код којих су боравили. Покушали су да ослободе Требиње и Калиновик, али су ти покушаји завршени неуспехом. Да би се људима мало скренула пажња са тешких ствари, организована је Равногорска олимпијада, у коју су била укључена разна спортска такмичења. Крајем априла трупе су покренуте ка Србији, а 13. маја 1945. године одиграла се битка на Зеленгори, у којој су равногорци доживели пораз и коначни слом. Након ње, трупе су преформиране у герилске групе и упућене у Србију. Овим се завршава први део мемоара мајора Александра М. Милошевића.

Други део мемоара је знатно краћи и, за разлику од првог дела, представља јединствену целину. Прича започиње данима након слома на Зеленгори, описима тешког стања и путовања ка Србији и Шумадији. Када је стигао на одредиште, ситуација на терену је већ била измењена из корена. Морао је поново да врбује симпатизере. Ипак, околности у којима је радио бивале су све теже. Озна му је стално била за петама, мада ни после двеста дана нису успели да му уђу у траг. Александар се у таквим околностима венчао са Вером, 28. априла 1946. године. Описује обред венчања и малу свадбу – шумско венчање. Након што је генерал Михаиловић пао у руке Озне, мајор Милошевић одлучује да са супругом напусти земљу. Са фалсификованим документима, прво су се нашли у Солуну. Ту је ситуација била јако тешка, чак је дошло и до сукоба са љотићевцима. У септембру 1946. године, Милошевић је ступио у везу са генералом Миодрагом Дамјановићем, који је постао вођа покрета у емиграцији. Новцем који су добили од хиландарских монаха, Александар и Вера купују карте и одлазе у Бари, у Италију. Тек у Италији Милошевић схвата да је рат готов. Одатле је отишао за Немачку, у британску окупациону зону. Долазак у Немачку значио је кратак предах. Милошевић описује Видовдан 1949. године у Фалинбостелу. Константно је водио живот на ивици егзистенције. Пресељење у Канаду 1949. године значило је отварање новог животног поглавља. Најпре се настанио у слабо развијеној и руралној Регини. Прво запослење му је било у једној млекари, док се Вера није запошљавала. Његови класни и ратни другови су организовали пресељење у Виндзор у провинцији Онтарио – то је био центар канадских Срба. Убрзо након тога, Милошевић се запослио у Крајслеровој фабрици аутомобила. Учествовао је у разним покретима равнатораца у емиграцији, а уз то је одржавао редовне везе са генералом Дамјановићем, као и са Звонком Вучковићем. Међутим, временом се повукао. Сваки интелектуални рад трпео је због послова од којих је породица преживљавала. Године 1956. објавио је мемоарске списе *Књига о Дражи*, на

десетогодишњицу његовог убиства. Редовно је одржавао преписку са својим пријатељима из Лепенице, који су константно били под присмотром Удбе. Александар је увек захтевао да му пишу о домаћинству и породици, родном селу и Шумадији. У писмима је говорио да се у мислима никада није одвојио од завичаја. Године 1959. родио му се син Горан. Затим неколико редова у својим мемоарима посвећује унуку ослободиоца и сину ујединитеља, краљу Петру II Карађорђевићу, који је остао упамћен као „Млади”. Никада му није опростио говор од 12. септембра 1944. године, али се ипак неколико пута састао са њим и испратио га на вечни починак 1970. године. Александар Милошевић је 1990. године напунио осамдесет година. Био је доброг здравља, ментално и физички виталан. У Србији партијске стеге нису попуштале. Помно је пратио збивања у родној грудни током 1990-их. Полагао је наду у бољитак после 2000. године. Александар Милошевић је на београдски аеродром слетео 2002. године, са сином Гораном. Мештани су га дочекали на улазу у родно Сараново. Било је пуно раних фотографија, суза, разговора. У Саранову је његовим саборцима 2007. године подигнут споменик. Дана 31. октобра 2009. године, у Торонту, престало је да куца срце пензионисаног мајора Александра Милошевића. Сахрањен је по својој жељи у родном Саранову, без државних и војних почести, скромно и достојанствено. Истог дана сахрањен је и патријарх српски Павле. Овим се завршава други део мемоара.

На крају књиге се налазе прилози. У првом мајор Милошевић прича о својим саборцима, док у другом прилогу доноси студиозно разматрање поводом 45-годишњице равногорског покрета и 40-годишњице смрти генерала Драгољуба Михаиловића. Трећи прилог је из пера приређивача Немање Девића, а односи се на хронологију живота и рада Александра Милошевића. Поред бројних и аутентичних фотографија, штампана је и Мапа кретања ЈВуО кроз Босну 1944–45.

године, од Шумадије до Зеленгоре, коју је у емиграцији израдио мајор Милошевић.

Ови мемоари су настали као плод дугог рада, пре свега, њиховог аутора Александра Милошевића, као и приређивача Немање Девића. Из биографије овог официра можемо видети шта се десило са једним народом у тим турбулентним временима. Видимо како се одвија живот војног кадра у једном друштву, крах државе, затим братоубилачки рат, као и прогон и живот у емиграцији политичких и класних противника.